

О. Ю. Снігова,

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
ORCID 0000-0001-7456-4894,
e-mail: osnigova@ukr.net,

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

ЕНДОГЕННІ ТА ЕКЗОГЕННІ ЧИННИКИ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ РІЗНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ТИПІВ: СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Регіональний розвиток є складним багатоаспектним та багаторівневим процесом якісної зміни станів просторової організації людської діяльності та економіки регіонів країни, який залежить від значної кількості чинників. Чинники регіонального розвитку не є сталими, вони еволюціонують у процесі змін економічної реальності та разом з об'єктивними регіональними відмінностями вимагають від держави впровадження територіально-орієнтованих механізмів регуляції просторових економічних тенденцій та характеристик регіонального розвитку з метою досягнення цілей державної регіональної політики.

Однією з вагомих складових економічного потенціалу територій є *промисловий потенціал* як сукупність ресурсів, необхідних для запровадження промислової діяльності та *промислового розвитку* – кількісного зростання та якісного вдосконалення промислової діяльності територій.

Запровадження в системі регіонального управління *функціональних типів територій* – територій, що за певними функціональними ознаками є подібними та потребують застосування однакових підходів і механізмів для вирішення їх проблем, вимагає встановлення особливих регіональних чинників, що впливають на промислову діяльність цих груп територій, їх систематизації та класифікації. Це сприятиме вирішенню низки практичних завдань щодо формування засад державної промислової політики з урахуванням просторового аспекту та встановленню пріоритетів державного впливу при впровадженні територіально-орієнтованих механізмів промислового розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чинники промислового розвитку регіонів розглянуто у працях багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Важливість цих питань у забезпеченні конкурентоспроможності та стійкості національної

економіки дозволила розглянути проблематику з різних сторін. Так, у працях S. Sillak, M. Vasser [1], О. Снігової [2] питання промислового розвитку розкрито з позиції енергетичного переходу, «зеленої» трансформації та управління екологічним розвитком територій. О. Новікова, О. Амоша, В. Антонюк досліджували проблеми забезпечення розвитку промислових регіонів в контексті побудови суспільства високих компетенцій, в якому формування людського капіталу є базовою вимогою їх технологічного зростання [3]. Питання модернізації промисловості та залучення інновацій для структурного оновлення промислових регіонів розглянуто у працях О. Амоша, В. Ляшенко, Ю. Харазішвілі [4], М. Trippel, M. Grillitsch, A. Isaksen [5]. На регіоналізацію побудови ланцюгів вартості як шляху ефективного розвитку промислових регіонів вказують S. Scholvin, I. Turok, J. Visagie, J. Revilla Diez [6].

Л. Збаразька дослідила зміни загальних рамок форматів (парадигм) та основних глобальних трендів, які характеризують стан та ймовірні перспективні вектори розвитку світової промисловості та формують фундамент перспективного розвитку промислового виробництва на засадах, які є адекватними сучасним глобальним викликам і загрозам [7]. Зовнішніми факторами розвитку регіонів, методам їх дослідження приділено увагу у працях І. Конової [8], а питання стратегічного управління ними досліджено у роботах Г. Кіш [9].

Незважаючи на незначний термін запровадження у практику державного управління диференційованого підходу до вирішення проблем територіального розвитку на підставі групування територій у функціональні групи, питанням визначення чинників регіонального розвитку цих територій присвячені праці провідних вітчизняних фахівців. Так, дослідники Національного інституту стратегічних досліджень визначають фактори, які впливають на ефективність територіально-орієнтованих механізмів стимулювання інвестицій [10]. Чинники ре-

гіонального розвитку, що превалюють у законодавчо визначених функціональних типах територій, через цільові функції влади на цих територіях розкривають І. Заблудська та Ю. Рогозян [11].

Разом з активізацією досліджень чинників, що мають вплив на економічний розвиток територій різних функціональних типів, залишаються неопрацьованими питання забезпечення на цих територіях промислової діяльності з урахуванням нових викликів, обумовлених війною. Зокрема досі невизначено чинники регіонального розвитку, які мають на цей процес визначальний вплив. Це унеможливає ефективного застосування територіально-орієнтованих механізмів державного впливу на характер промислового розвитку функціональних типів територій, що є важливим завданням державної регіональної та промислової політики в умовах зміни продуктивної спроможності регіонів.

Метою статті є встановлення та систематизація чинників регіонального розвитку, що впливають на промислову діяльність функціональних типів територій за критерієм ендегенності і екзогенності джерел промислових змін та розробка на цій підставі рекомендацій з удосконалення стратегічних документів регіональної та промислової політики з точки зору встановлення пріоритетів державного впливу для впровадження територіально-орієнтованих механізмів промислового розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування в Україні специфічних підходів забезпечення промислової діяльності у воєнний час та механізмів промислового розвитку у повоєнний період з орієнтацією на територіальні особливості, які під впливом війни перетворилися на визначальні, потребує посилення уваги науковців та практиків, перш за все, до їх встановлення та систематизації. За напрямом дії всі чинники регіонального розвитку, що впливають на промислову діяльність функціональних типів територій (ФТТ), можливо поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні [8-9; 12].

Зовнішні чинники – це фактори, що виникають за межами регіону (на державному та світовому рівнях) та віддзеркалюють вплив обмежувальних або стимулюючих заходів щодо промислової діяльності/промислового розвитку регіону з боку зовнішнього середовища. Вони утворюють причинно-наслідкові зв'язки в регіональній системі, сформовані зовнішнім впливом, та визначають якість та рівень використання всіх видів регіональних ресурсів [9].

До найважливіших *зовнішніх чинників* можна віднести:

політично-правові чинники, які закладені стратегічним вектором розвитку України – *європейською інтеграцією*, та реалізуються через державні політики, що мають вплив на промислову діяльність регіонів: промислову, структурну, галузеву, регіональну, екологічну, соціальну тощо та витікають з необхідності:

імплементції Угоди про асоціацію ЄС, що вимагає здійснення відповідних кроків у таких секторах економіки як енергетика (у т.ч. ядерна), захист навколишнього середовища, промислова політика та підприємництво, сільське господарство, регіональна політика, оподаткування, науково-технічна співпраця тощо;

виконання зовнішніх обов'язків країни щодо сталого розвитку та декарбонізації економічної діяльності, що передбачає виконання екологічних вимог до промислової діяльності, спрямованих на запобігання негативному впливу виробничих процесів на природне середовище і забезпечення сталого розвитку виробничої діяльності на основі раціонального природокористування, застосування нових технологій та прогресивної організації маловідходних і безвідходних виробництв [1];

досягнення Копенгагенських критеріїв, що гарантує дієвість вітчизняної економіки й спроможність конкурувати в європейському економічному просторі. Зокрема, це вимагатиме: досягнення цінової стабільності, стабільності національної валюти та відсоткових ставок, подолання дефіциту бюджету, зменшення державного боргу; врегулювання впливу урядової політики на конкурентні позиції економічних суб'єктів шляхом надання державної допомоги; розвитку малого та середнього підприємництва (частка сектору у загальному обсязі ВВП 40-50%, охоплення близько 70% зайнятого населення), спроможності малих підприємств отримувати економічну вигоду від спрощеного доступу на ринки; структурної трансформації економіки на підставі постіндустріального розвитку, доступу до сучасних передових технологій у межах міжнародної технічної допомоги;

вимоги європейської промислової політики до якісних характеристик промислової діяльності. Їх урахування сприятиме забезпеченню перспективної конкурентоспроможності промисловості України та повинно здійснюватися через стратегічне планування при визначенні імперативних характеристик промислового розвитку [13]. До таких вимог слід віднести:

трансформаційну технічну революцію, яка стимулює використання у промисловості цифрових технологій для покращення якості продукції, надання нових послуг та наростання проблем, пов'язаних із застосуванням її результатів у промисловій діяльності;

безпеку та локалізацію, що передбачає обмеження задоволення потреб виробництва сировиною та суспільних потреб певними просторовими межами, а також локалізації виробничої діяльності в місцях, що дозволяють скорочувати ланцюги постачання;

кібербезпеку та технологічну безпеку, пов'язані з доступом до технологій, необхідних для виробництва та впровадження науково-дослідних робіт;

формування суспільства високих компетенцій, в якому якість людський капітал є базовою вимогою технологічного розвитку на підставі поєднання людських здібностей, їх фізичних можливостей та машин.

глобальні тренди кліматичної й економічної політики забезпечення сталості економічного розвитку, зокрема:

енергетичного переходу як глобальний тренд кліматичної й економічної політики забезпечення сталості економічного розвитку шляхом використання у промисловій діяльності відновлюваних джерел енергії та зростання її енергоефективності [1];

посилення регіоналізації видобутку природних копалин, зокрема палив, наростання загроз сталого розвитку;

наростання конкуренції за ресурси; ускладнення процесів управління дефіцитними ресурсами у контексті зростання споживання енергії та зміни моделей виробництва;

переосмислення стратегічних ресурсів та зміни їх ланцюгів постачання, пошук партнерства для зменшення глобальних викликів та побудова концептуальної системи зменшення ризиків у промисловій політиці;

решорингу як глобального явища індустріальної політики щодо повернення до країни виробництв, раніше перенесених в країни з дешевою робочою силою, який виник на тлі технологічного розвитку та здорожчання робочої сили в країнах Азії;

зростання глобальної нестабільності, невизначеності та економічної непрогнозованості з одночасним збільшення економічної взаємозалежності країн в цих умовах. Підсилення нестабільності зовнішнього середовища збільшує ймовірність раптових стратегічних змін та їх непередбачуваність;

пріоритетність забезпечення сталого розвитку національної економіки; *недопущення енергетичної бідності населення* у спосіб, що не спотворює функціонування конкурентних енергетичних ринків; економічну ефективність використання енергоресурсів; енергоефективність національної економіки;

технологічно-інноваційні чинники, які дають змогу розкривати резерви вдосконалення якості продукції, що випускається у регіоні, та своєчасно формувати конкурентні переваги промислової продукції на підставі можливостей використання світових досягнень розвитку науки та техніки [5; 6].

безпекові чинники - один із ключових чинників, який впливає на рівень та якість забезпечення повноцінної роботи промислового сектору та обумовлює:

можливість або припинення роботи та/або факт фізичного знищення промислових потужностей, насамперед у східних і південних областях України, порушення виробничих зв'язків; доступність до ре-

сурсів, витрати на підтримку інфраструктури та вартість логістики;

посилення залежності внутрішнього ринку України від імпорту промислової продукції через тимчасове або цілковите припинення роботи багатьох промислових підприємств в Україні під час війни; лібералізацію умов імпорту для закриття дефіцитів;

погіршення динаміки інвестиційних процесів у промисловості, що може спричинити загострення інвестиційної кризи й позбавити промисловий сектор ресурсів для майбутнього відновлення.

необхідність захисту національних інтересів в економічній та енергетичній сферах як умови реалізації природного права спільноти на гідне існування, що передбачає одночасного забезпечення економічної та енергетичної безпеки і енергетичної незалежності країни.

Визначення внутрішніх чинників, що впливають на промислову діяльність територій різних функціональних типів. Внутрішні чинники пропонується розглядати як фактори, що становлять причинно-наслідкові зв'язки регіонального розвитку, зумовлені внутрішнім соціально-економічним станом і особливостями розвитку регіону, та формують конкурентні переваги та слабкі сторони промислового потенціалу регіону.

Сукупність внутрішніх чинників регіонального розвитку, що мають вплив на промислову діяльність, доцільно розподілити за трьома групами:

загальні або основні, які впливають на промислову діяльність у будь-якому законодавчо визначеному функціональному типі територій;

особливі, які впливають на промислову діяльність виключно у певному функціональному типі територій, враховують умови переформатування продуктивних сил регіонів внаслідок війни та становлять точки державного впливу для подолання певних проблем та реалізації регіонального промислового потенціалу, трансформації регіональних промислових систем для створення стійкої та конкурентоспроможної національної економіки.

регуляторні, що визначають можливість впливу на промисловий розвиток регіону з погляду управління.

Загальними чинниками забезпечення промислової діяльності у будь-якому законодавчо визначеному ФТТ є:

природно-ресурсна забезпеченість, якість компонентів природного середовища регіону, що визначає потенціал регіону відносно наявних у нього ресурсів та характеризується станом і прогнозними оцінками земельних, водних, лісових, мінерально-сировинних, оздоровчих і рекреаційних ресурсів та станом природного середовища *та природно-кліматичний потенціал*. Природні ресурси є важливою передумовою промислового розвитку регіону, але в сучасних умовах це не є визначальним. Переваг набувають вигідне географічне розміщення, наявність

достатньої кількості кваліфікованої робочої сили та рівень безпеки;

економічний потенціал, включаючи логістичні системи та їх ланцюги; інфраструктуру (банківську, телекомунікаційну, інженерно-транспортну, ін., їх стан та щільність), енергетичну систему, її елементи тощо, який оцінюється за обсягами, структурою, рівнем використання, ступенем зношеності основних фондів, розгалуженістю виробничої бази, часткою наукоємних інвестиційно спроможних галузей і підприємств, здатних до реалізації інноваційної моделі економічного зростання

трудова потенція, зокрема достатня кількість людських (у т.ч. кваліфікованих трудових ресурсів та висококваліфікованих кадрів, які мають досвід та навички впровадження інновацій), оцінка якого включає визначення існуючої та прогнозованої кількості та вікової структури трудових ресурсів, їх кваліфікації;

соціально-економічні умови формування та розвитку економічного та трудового потенціалу (рівень розвитку соціальної інфраструктури, що задовольняє потреби населення охорони здоров'я, послугах та житлово-комунальному обслуговуванні; інфраструктури забезпечення якості освіти і дослідницької діяльності; технологічний розвиток);

інноваційний та інвестиційний потенціали;

міжрегіональні та міжмуніципальні зв'язки, їх характер та розповсюдженість;

спроможність регіональної системи до залучення та поглинання нелокальних знань для нового шляху розвитку, зростання якісного використання промислового потенціалу

спроможність громад до реалізації функцій, що впливають на підприємницький, інвестиційний потенціал та соціальний клімат громад;

історично сформовані системи розміщення продуктивних сил та переформатування регіональних чинників промислового розвитку.

Водночас ефективність управлінських рішень щодо забезпечення/відновлення промислової діяльності на ФТТ в умовах переформатування продуктивних сил регіонів внаслідок війни потребує встановлення особливостей, які становитимуть точки державного впливу для подолання певних проблем та реалізації регіонального промислового потенціалу, трансформації регіональних промислових систем для створення стійкої та конкурентоспроможної національної економіки.

Особливими чинниками забезпечення промислової діяльності ФТТ для:

територій відновлення є: наявність руйнувань чи знищення промислової, комунальної та соціальної інфраструктури та безпекових обмежень; звуження можливостей працевлаштування, а отже – отримання доходу для працездатного населення, формування доходів місцевого бюджету; зниження спроможності громад до реалізації функцій, що впливають на підприємницький, інвестиційний по-

тенціал та соціальний клімат громад та погіршують перспективи стратегування відновлення.

територій регіональних полюсів зростання та територій сталого розвитку є: ступінь технологічного розвитку, інноваційно-інвестиційний потенціал; транзитний потенціал, потенціал транскордонного співробітництва; відносний рівень безпеки; наявність достатньої кількості трудового; відносна відсутність безпекових обмежень.

територій з особливими умовами для розвитку є: природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку, які потребують розробки та впровадження особливих інструментів реалізації промислового потенціалу територій.

Визначення регіональних чинників відновлення/активізації промислової діяльності функціональних типів територій в умовах переформатування продуктивних сил регіонів сприятиме впровадженню ефективних інструментів державної регіональної політики та позитивно вплине на стійкість національної економіки в цілому ще до завершення бойових дій та встановлення миру.

Регуляторні чинники регіонального розвитку, що впливають на промислову діяльність ФТТ, представлено законодавчими засадами регулювання промислового розвитку функціональних типів територій.

Актуальним завданням в умовах зростання ролі регіональних та місцевих органів влади у формуванні та реалізації промислової політики є створення засад державної політики у сфері промислового розвитку з урахуванням просторового аспекту. Станом на осінь 2024 р. в Комітеті Верховної Ради України з питань економічного розвитку знаходяться три варіанти проєктів Законів України, спрямованих на формування засад державної промислової політики – «Про промислову політику та прогнозованість реального сектору економіки», «Про промислову політику та забезпечення безперервності підприємницької діяльності в умовах воєнного стану», «Про засади державної промислової політики». Але жоден з варіантів законопроєкту питання просторового аспекту відновлення та промислового розвитку не враховує [14-16].

Значимість урахування регіональних особливостей у промисловій політиці зростає з точки зору необхідності формування територіально-орієнтованих механізмів повоєнного відновлення промисловості, які мають зважати на зміни чинників просторового розміщення виробництва.

Законодавчо засади економічного, зокрема, промислового розвитку України з урахуванням регіонального аспекту закладено Законом України «Про засади державної регіональної політики», який визначає чотири ФТТ: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку та території сталого розвитку [17-18]. Ділення території України на ФТТ спрямо-

вано як на стимулювання розвитку громад і регіонів, так і на забезпечення ефективного відновлення.

Віднесення територій до певного ФТТ відбувається на підставі оцінки чисельності населення, показників соціально-економічного розвитку, наявності руйнувань, безпекових обмежень тощо. Але система показників типологізації територій є недосконалою. Прийнята Постанова Кабінету Міністрів України щодо затвердження порядків з питань відновлення та розвитку територій визначає лише критерії віднесення територій до таких, що потребують відновлення [19]. *Критерії віднесення до інших груп – не визначено.*

Акцент у державній регіональній політиці робиться на територіях відновлення як таких, що зазнали найбільшого впливу війни та потребують невідкладних рішень з точки зору вирішення нагальних потреб відновлення та забезпечення економічної діяльності. Проте інші території також потребують невідкладного вирішення чітко окреслених проблем на підставі використання особливих територіально-орієнтованих механізмів та інструментів. Такий підхід є важливим з точки зору необхідності стимулювання промислової діяльності на територіях полюсів зростання та сталого розвитку.

Другим важливим аспектом є *недосконалість критеріїв визначення територій відновлення*, оскільки стан на різних територіях відновлення є неоднаковим та потребує різних зусиль та інструментів з точки зору державного втручання.

На одних буде достатньо застосування проектного підходу до відновлення інфраструктури, інші – потребують застосування інструментів, що забезпечать комплексну трансформацію економічних систем територій.

На певних територіях можливість системних економічних змін, які потребує національна економіка в цілому, обумовлена обсягами фізичних руйнувань, а на інших – потребує застосування підходів та інструментів, які можуть впливати на структурну інертність економіки промислових регіонів.

Відсутні чіткі критерії віднесення територій до зони активних бойових дій і чіткого визначення зони бойових дій (з визначенням відстані до лінії зіткнення, або до зони тимчасово окупованих територій), відповідно – це унеможливає застосування територіально-орієнтованих механізмів, що забезпечать виживання виробничого потенціалу промислових підприємств, які не можуть релокуватися з причин особливості ведення підприємницької діяльності (зокрема тих, що експлуатують родовища – природні ресурси, які є прив'язаними до територій). Такі проблеми виникають, перш за все, в сфері забезпечення підприємств електроенергією.

Інші території теоретично можуть підпадати під декілька функціональних типів одночасно. Зокрема, вугільні регіони, структурні зміни яких зараз відбувається на законодавчо визначених в Україні засадах справедливої трансформації, зосереджено у

Дніпропетровській, Донецькій, Луганській (Донецький вугільний басейн), Волинській та Львівській (Львівсько-Волинський вугільний басейн) областях. Ці громади мають обмеження щодо розвитку з точки зору декарбонізації та енергетичної трансформації економічної діяльності і мають бути віднесені до ФТТ з особливими умовами розвитку.

Але очевидно, що навіть території громад, які експлуатують родовища Донецького вугільного басейну – підпадають під території відновлення з неоднаковим ступенем руйнувань економічної, зокрема, промислової бази. Одночасно проблеми вугільних громад, які витікають з особливостей функціонування вугільних підприємств, залишаються та потребують застосування окремих, спеціальних механізмів та інструментів, які дозволяють не просто вирішувати питання відбудови інфраструктурних об'єктів таких територій, а включати потенціал промислових підприємств вугільної галузі у майбутню економічну систему територій та регіонів.

Також території, що є близькими до лінії бойових дій, можна віднести за функціоналом як до територій відновлення, так і до територій з особливими умовами для розвитку за наявністю безпекових та демографічних обмежень використання потенціалу території для розвитку.

Пропозиції до стратегічних документів щодо врахування екзогенних та ендогенних чинників регіонального розвитку, які впливають на промислову діяльність територій різних функціональних типів.

Щодо формування засад державної промислової політики з урахуванням просторового аспекту. Зважаючи на те, що законопроекти «Про промислову політику та прогнозованість реального сектору економіки», «Про промислову політику та забезпечення безперервності підприємницької діяльності в умовах воєнного стану», «Про засади державної промислової політики» спрямовано на формування засад державної промислової політики, яка повинна створювати нормативно-правове підґрунтя, актуальне як в умовах сьогодення (забезпечення економічної стійкості країни), так і у майбутньому (повоєнне відновлення промисловості з урахуванням оновлення просторового розміщення, забезпечення національної конкурентоспроможності, національної і економічної безпеки тощо), необхідним є визначення у документі, який буде прийнято за основу, пріоритетів державної промислової політики у сферах – зовнішньоекономічній, інвестиційно-інноваційній, екологічній, *регіонального розвитку*, соціальної, інституційній. Зокрема, визначення *пріоритетів державної промислової політики у сфері регіонального розвитку* забезпечить реалізацію таких заходів, які будуть спрямовані на збалансоване просторове розміщення і реалізацію регіонального промислового потенціалу; на зв'язок державної промислової політики з державною політикою регіонального і місцевого розвитку та політикою відновлення. Це сприятиме ефективній повоєнній транс-

формації регіональних промислових систем для створення конкурентоспроможності національної економіки.

Пріоритетами державної промислової політики у сфері регіонального розвитку пропонується визначити: відновлення та трансформація регіональних промислових систем з урахуванням завдань ранньої та повоєнної відбудови економіки України й євроінтеграційних імперативів; визначення пріоритетів промислової діяльності функціональних типів територій; забезпечення промислової трансформації територій, що підпадають під вплив енергетичного переходу.

З цієї ж точки зору представлена в законопроектах постановка цілей потребує розширення з врахуванням особливостей просторового аспекту промислової політики, які полягають у: необхідності подолання просторових диспропорцій промислового розвитку; обумовлених природньою диференціацією промислового потенціалу регіонів і додатково посилені збройною агресією; забезпеченні якісного використання промислового потенціалу регіонів для підвищення національної конкурентоспроможності України. Тож до цілей промислової політики, пропонується додати таку, що сприятиме формуванню заходів державної політики забезпечення збалансованого промислового розвитку територій – забезпечення збалансованого просторового розвитку промислового виробництва і реалізація регіонального промислового потенціалу.

Перелік завдань державної промислової політики, визначений у базових документах промислового спрямування, повинен сприятиме реалізації пріоритетів державної промислової політики та забезпечувати зв'язок державної промислової політики з державною політикою регіонального та місцевого розвитку. Тож, завданнями державної промислової політики, які потребують вирішення для повоєнного відновлення промисловості з урахуванням зміни чинників регіонального розвитку, можуть бути визначені наступні:

визначення стратегічних орієнтирів та створення умов для послідовної зміни структури промисловості з урахуванням особливостей функціональних типів територій;

визначення пріоритетів та механізмів використання промислового потенціалу функціональних типів територій, регіональних полюсів зростання;

створення умов для інвестування та розвитку промислових комплексів різних функціональних типів територій;

формування системи стимулів для залучення інвестицій, в тому числі створення пільгових умов інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у стратегічних галузях промисловості та на територіях з особливими умовами для розвитку (ДСРР-2027).

Враховуючи зміни підходів до формування регіональних пріоритетів розвитку та зростання ролі місцевих органів влади у формуванні і реалізації

промислової політики, важливо розширити *перелік повноважень органів місцевого самоврядування України у сфері промислової політики*, запропонований у законопроектах, наступними: створення інфраструктури для підтримки промислової діяльності – індустріальних і технологічних парків, логістичних центрів, агенцій місцевого розвитку, інформаційно-ресурсних центрів та ін.; реалізація заходів щодо забезпечення промислової безпеки; розвиток співпраці у напрямках з перероблення промислових відходів; сприяння реалізації спільних проектів регіональних полюсів зростання та суміжних територіальних громад.

Внесення до базового документу з промислової політики запропонованих положень сприяло б врахуванню регіонального аспекту як у повоєнній відбудові промисловості, так і реалізації промислової політики у подальшому. Такий підхід є вкрай важливим з огляду на:

зростання необхідності урахування зміни чинників регіонального розвитку та необхідності розробки територіально-орієнтованих механізмів повоєнного відновлення промисловості;

відсутність співвідношень та певні протиріччя положень базових документів з відновлення (рамкового Закону України «Про засади державної регіональної політики», проекту Закону України «Про засади відновлення України»), відсутність орієнтованості діючої законодавчої бази з відновлення на комплексне відновлення промисловості, закладення у якості базового підходу відновлення та досягнення цілей регіональної політики на всіх рівнях врядування проектного підходу - через інвестування у проекти «твердої» і «м'якої» інфраструктури.

Щодо регулювання промислового розвитку функціональних типів територій. Встановлення особливих чинників промислової діяльності певних функціональних типів територій пропонується взяти за основу при формуванні системи критеріальної оцінки приналежності громад та територій до певних функціональних типів. Зокрема, для:

територій регіональних полюсів зростання та територій сталого розвитку є: ступінь технологічного розвитку, інноваційно-інвестиційний потенціал; транзитний потенціал, потенціал транскордонного співробітництва; відносний рівень безпеки; наявність достатньої кількості трудового потенціалу.

території з особливими умовами для розвитку є: природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку, які потребують розробки та впровадження особливих інструментів реалізації промислового потенціалу територій.

Затверджені критерії віднесення *територіальних громад до територій відновлення* доповнити наступними:

наявність руйнувань (з визначенням ступеню) чи знищення промислової/виробничої інфраструктури;

зниження спроможності громад до реалізації функцій, що впливають на підприємницький, інвестиційний потенціал та соціальний клімат громад.

Визначення чинників регіонального розвитку, що впливають на промислову діяльність функціональних типів територій, сприятиме визначенню точок державного впливу для впровадження територіально-орієнтованих механізмів промислового розвитку.

Висновки.

1. Запровадження в системі державного регіонального управління *функціональних типів територій* обумовило визначення та систематизацію регіональних чинників, які впливають на промислову діяльність цих груп територій, що є важливим для вирішення низки практичних завдань – в контексті формування і реалізації державної промислової політики з урахуванням просторового аспекту та встановлення пріоритетів державного впливу при впровадженні територіально-орієнтованих механізмів промислового розвитку.

2. Всі чинники промислового розвитку територій різних функціональних типів поділяються на *зовнішні* – ті, що виникають за межами регіону та мають обмежувальний або стимулюючий характер впливу на промислову діяльність/промисловий розвиток територій, та *внутрішні* – зумовлені внутрішнім соціально-економічним станом, особливостями розвитку території і формують конкурентні переваги та слабкі сторони її промислового потенціалу.

3. Систематизація чинники регіонального розвитку, що впливають на промислову діяльність функціональних типів територій, за критерієм ендогенності і екзогенності джерел промислових змін надала можливість встановити серед інших ті, що впливають на промислову діяльність виключно у певному функціональному типі територій та розробити на цій підставі рекомендацій з удосконалення стратегічних документів регіональної та промислової політики з точки зору встановлення пріоритетів державного впливу при впровадженні територіально-орієнтованих механізмів промислового розвитку.

Література

1. Sillak S., Vasser M. How might we co-design energy transition policy in old industrial regions? *Environmental Policy and Governance*. 2023. Vol. 33. P. 139–152. DOI: <https://doi.org/10.1002/eet.2007>.
2. Снігова О. Ю. Використання потенціалу вугільних громад для розвитку нових видів промислової діяльності. Збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції з економічних та гуманітарних питань. У 2-х томах. Т. II. Дніпро, 2024. С. 97-98.
3. Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. та ін. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2012. 534 с.
4. Амоша О. І., Харазішвілі Ю. М., Ляшенко В. І. та ін. Модернізація економіки промислових регіонів України в умовах децентралізації управління: монографія. Київ: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2018. 300 с.
5. Trippel M., Grillitsch M., Isaksen A. Exogenous sources of regional industrial change: Attraction and absorption of nonlocal knowledge for new path development. *Progress in Human Geography*. 2018. 42(2). P. 687–705. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132517700982>.
6. Scholvin S., Turok I., Visagie J., Revilla Diez J. Regional value chains as new pathways to development? *Area Development and Policy*. 2021. P. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1080/23792949.2021.1978299>.
7. Збаразська Л. О. Сучасні парадигми та мегатренди промислового розвитку. *Економіка промисловості*. 2023. № 1 (101). С. 5-30. DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2023.01.005>.
8. Кононова І. В. Зовнішні фактори розвитку регіону та методи їх дослідження. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 6(23). С. 798–804. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.23-117>.
9. Кіш Г. В. Чинники регіонального розвитку та їх стратегічне управління. *Держава та регіон*. Сер. Економіка та підприємництво. 2022. № 1 (124). С. 112-115. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2022-1-19>.
10. Жаліло Я. А., Бахур Н. В., Головка А.А. та ін. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України: аналіт. доп. За наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2023. 78 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.09>.
11. Заблудська І. В., Рогозян Ю. С. Економіко-правовий аспект оцінювання результативності й ефективності розбудови функціональних типів територій України. *Економіка України*. 2023. № 1(734). С. 44-60. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.044>.
12. Гладка Л. І., Тіощо А. П. Фактори впливу на соціально- економічний розвиток регіонів. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 227. С. 29–31.
13. Updating the 2020 New Industrial Strategy. *Building a stronger Single Market for Europe's recovery*. Brussels. 5.5.2021. COM 350 final. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrial-strategy_en.
14. Про промислову політику та прогнозованість реального сектору економіки: проект Закону України від 11.06.2024 р. № 11331. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44388>.
15. Про промислову політику та забезпечення безперервності підприємницької діяльності в умовах воєнного стану: проект Закону України від 17.06.2024 р. № 11331-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44412>.
16. Про засади державної промислової політики: проект Закону України від 17.06.2024 р. № 11331-2. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44413>.
17. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 5.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України № 2389-IX від 9.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>.

19. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 р. № 731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>.

References

- Sillak, S., Vasser, M. (2023). How might we co-design energy transition policy in old industrial regions? *Environmental Policy and Governance*, 33, pp. 139–152. DOI: <https://doi.org/10.1002/eet.2007>.
- Snihova, O. Yu. (2024). Vykorystannia potentsialu vuhilnykh hromad dlia rozvytku novykh vydiv promyslovoi diialnosti [Engagement of coal-based communities for the development on new types of industrial activity]. *Proceedings of the VI International Academic and Practical Conference in economic and humanitarian issues*. In 2 volumes. (Vol. II, pp. 97-98). Dnipro [in Ukrainian].
- Novikova, O. F., Amosha, O. I., Antoniuk, V. P. et al. (2012). Stalyi rozvytok promysloвого rehionu: sotsialni aspekty [Sustainable development of an industrial region: social aspects]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine. 534 p. [in Ukrainian].
- Amosha, O. I., Kharazishvili, Yu. M., Liashenko, V. I. et al. (2018). Modernizatsiia ekonomiky promyslovykh rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii upravlinnia [Modernization of the economies of industrial regions of Ukraine in the conditions of governance decentralization]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 300 p. [in Ukrainian].
- Trippl, M., Grillitsch, M., Isaksen, A. (2018). Exogenous sources of regional industrial change: Attraction and absorption of nonlocal knowledge for new path development. *Progress in Human Geography*, 42(2), pp. 687–705. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132517700982>.
- Scholvin, S., Turok, I., Visagie, J., Revilla, Diez J. (2021). Regional value chains as new pathways to development? *Area Development and Policy*, pp. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1080/23792949.2021.1978299>.
- Zbarazska, L. O. (2023). Suchasni paradyhmy ta mehatrendy promysloвого rozvytku [Modern paradigms and megatrends of industrial development]. *Econ. promisl.*, 1 (101), pp. 5-30. DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2023.01.005> [in Ukrainian].
- Kononova, I. V. (2019). Zovnishni faktory rozvytku rehionu ta metody yikh doslidzhennia [External factors of region's development and methods of their studying]. *Shhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: economy, business and management*, 6(23), pp. 798–804. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.23-117> [in Ukrainian].
- Kish, H. V. (2022). Chynnyky rehionalnoho rozvytku ta yikh stratehichne upravlinnia [Factors of regional development and their strategic management]. *Derzhava ta rehion. Ser. Ekonomika ta pidpriemnytstvo – State and Region. Series: Economy and Entrepreneurship*, 124, pp. 112-115. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2022-1-19> [in Ukrainian].
- Zhalilo, Ya. A., Bakhur, N. V., Holovka, A. A. et al. (2023). Terytorialno-orientovani mekhanizmy stymulivannia investytsii u povoiennomu vidnovlenni Ukrainy [Territorially-oriented mechanisms of investments' stimulation in post-war recovery of Ukraine]. Kyiv, NISD. 78 p. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.09> [in Ukrainian].
- Zablodska, I. V., Rohozyan, Yu. S. (2023). Ekonomiko-pravovyi aspekt otsiniuvannia rezultatyvnosti y efektyvnosti rozbudovy funktsionalnykh typiv terytorii Ukrainy [Economic and legal aspect of assessing the effectiveness and efficiency of the development of functional types of Ukraine's territories]. *Ekon. Ukr.*, 1(734), pp. 44-60. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.044> [in Ukrainian].
- Hladka, L. I., Tiotstso, A. P. (2012). Faktory vplyvu na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehioniv [Factors of influence over socio-economic development of regions]. *Kultura narodov Prychernomorja – Culture of Black-Sea region people*, 227, pp. 29–31 [in Ukrainian].
- Updating the 2020 New Industrial Strategy (2021). *Building a stronger Single Market for Europe's recovery*, Brussels, 5.5.2021, COM 350 final. Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrial-strategy_en.
- Pro promyslovu polityku ta prohnozovanist realnoho sektoru ekonomiky: proiekt Zakonu Ukrainy vid 11.06.2024 r. № 11331 [On industrial policy and predictability of the real sector of the economy: draft Law of Ukraine dated 11.06.2024 No. 11331]. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44388> [in Ukrainian].
- Pro promyslovu polityku ta zabezpechennia bezperernosti pidpriemnytskoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu: proiekt Zakonu Ukrainy vid 17.06.2024 r. № 11331-1 [On industrial policy and ensuring the continuity of business activities under martial law: draft Law of Ukraine dated 17.06.2024 No. 11331-1]. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44412> [in Ukrainian].
- Pro zasady derzhavnoi promyslovoi polityky: proiekt Zakonu Ukrainy vid 17.06.2024 r. № 11331-2 [On the principles of state industrial policy: draft Law of Ukraine dated 17.06.2024 No. 11331-2]. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44413> [in Ukrainian].
- Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky. Zakon Ukrainy vid 5.02.2015 r. № 156-VIII [On the principles of state regional policy. Law of Ukraine dated 5.02.2015 No. 156-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoi rehionalnoi polityky ta polityky vidnovlennia rehioniv i terytorii: Zakon Ukrainy № 2389-IX vid 09.07.2022 r. [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Principles of State Regional Policy and the Policy of Restoration of Regions and Territories: Law of Ukraine No. 2389-IX of July 9, 2022]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia poriadkiv z pytan vidnovlennia ta rozvytku rehioniv i terytorialnykh hromad: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.07.2023 r. № 731 [On approval of procedures for the restoration and development of regions and territorial communities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 18, 2023 No. 731]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Снігова О. Ю. Ендогенні та екзогенні чинники промислового розвитку територій різних функціональних типів: систематизація для встановлення пріоритетів державного впливу

Дослідження спрямовано на встановлення та систематизацію чинників регіонального розвитку, що впливають на промислову діяльність територій різних функціональних типів за критерієм ендогенності і екзогенності джерел промислових змін

з метою встановлення пріоритетів державного впливу при запровадженні територіально-орієнтованих механізмів промислового розвитку. Розроблено пропозиції з удосконалення засад державної політики у сфері промислового розвитку з урахуванням просторового аспекту. Акцент зроблено на необхідності забезпечення збалансованої реалізації регіонального промислового потенціалу та ефективної трансформації регіональних промислових систем для створення конкурентоспроможності національної економіки. Запропоновано чинники регіонального розвитку, що впливають на промислову діяльність функціональних типів територій, в якості цільових системи критеріальної оцінки приналежності громад та територій до певних функціональних типів.

Ключові слова: регіональні чинники, промисловий розвиток, промислова політика, функціональні типи територій, територіально-орієнтовані механізми.

Snigova O. Endogenous and Exogenous Factors of Industrial Development of Territories of Different Functional Types: Systematization for Establishing the Priorities of State's Influence

The study is aimed to determine and systemize the factors of regional development, influencing industrial activity of territories of different functional types, based on the criterion of endogeneity and exogeneity of the sources of industrial changes, and to substantiate the priorities of state's influence when territorially-oriented mechanisms of industrial development will be introduced. The proposals are prepared for improvement the basics of governmental policy in the sphere of industrial development taken into account the spatial aspect. The emphasis has been done at the need to ensure the balanced realization of regional industrial potential and efficient transformation of regional industrial systems in order to build the national economy's competitiveness. The factors of regional development, influencing the industrial activity of functional types of territories are suggested as targets of the system of criterial assessment of communities' and territories' attribution to certain functional types.

Keywords: regional factors, industrial development, industrial policy, functional types of territories, territorially-oriented mechanisms.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2024